

แผนที่ทางวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า นครสโตยมาบังสการา

Cultural Mapping of Rim Fah Community, Negeri Setoi Mumbang Segara

เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์^{1*}, เก็ดถวา บุญปรากฏ², นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว³, ชุตติมา ทศโร⁴, ตรีญุมินทร์ ตรีตรีศวร⁵,
ปัญญา เทพสิงห์⁶, คัมภีร์ ทองพูน⁷, อภิรักษ์ จันทวงศ์⁸, จรัล บูลวิบูรณ์⁹, นันทิยารัตน์ สุริโย¹⁰
และนันทรัฐ สุริโย¹¹

Jedsarid Sangkhapan^{1*}, Kettawa Boonprakarn², Niwat Sawatkeaw³, Chutima
Thutsaro⁴, Triphumin Treetreesuan⁵, Punya Tepsing⁶, Kumphee Thongpun⁷, Apirak
Chanthawong⁸, Jarun Boonviboon⁹, Nunthiyarat Suriyo¹⁰ and Nuntharat Suriyo¹¹

^{1,3}ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการมหาบัณฑิต, สาขาการพัฒนามนุษย์และองค์การ, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัย
หาดใหญ่

^{1,3}Ph.D., Lecturer of Master of Management Program in Department of Human Development and
Organization, Faculty of Political Sciences, Hatyai University, Hat Yai District, Songkhla Province,
Thailand

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่
จ.สงขลา

²Assist Prof. Ph.D., Lecturer of Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University, Hat Yai District,
Songkhla Province, Thailand

^{4,5}ดร., อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

^{4,5}Ph.D., Lecturer of Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University, Hat Yai District, Songkhla
Province, Thailand

⁶รองศาสตราจารย์ ดร.อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

⁶Assoc Prof. Ph.D., Lecturer of Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai District,
Songkhla Province

⁷อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

⁷Lecturer of Faculty of Political Sciences, Hatyai University, Hat Yai District, Songkhla Province

⁸อาจารย์ประจำวิทยาลัยประมงติณสูลานนท์ สถาบันอาชีวศึกษาเกษตรภาคใต้ ต.พะวง อ.เมือง จ.สงขลา

⁸Lecturer, Tinsulanonda Fisheries College, Southern Vocational Institute of Agriculture, Mueang
District, Songkhla Province

⁹นักวิจัย, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

⁹Researcher, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai District, Songkhla Province

^{10,11}นักวิจัยอิสระ

^{10,11}Freelance Researcher

*Corresponding author, E-mail: sapichai@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ทุนวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และคุณค่าของทุนวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า 2) การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า วิธีดำเนินการวิจัยใช้วิธีการสำรวจ สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากเจ้าของวัฒนธรรมและผู้ให้ข้อมูล จำนวน 17 คน หลังจากนั้นนำมาจัดทำแผนที่วัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและทีมวิจัยในการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูล เมื่อข้อมูลแผนที่วัฒนธรรมสมบูรณ์แล้วจึงกรอกในระบบฐานข้อมูล Cultural Mapping Thailand ผลการวิจัยพบว่า 1) ทุนวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้าที่ดำรงคุณค่าอยู่ในพื้นที่ที่มีทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ แต่สิ่งหนึ่งที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นที่เชื่อมโยงกับชุมชนริมฟ้าคือช่างฝีมือพื้นถิ่นดั้งเดิมการทำวาวควาย ซึ่งทำให้เกิดกีฬาภูมิปัญญาไทยการแข่งขันวาวขึ้นสูงทุกปี และยังพบว่ามีช่างฝีมือการร้อยลูกปัด การจักสาน ตลอดจนศิลปะการแสดง ดนตรีไทย โบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัดถ้ำเขาจีนคีรีประดิษฐ์ บ้านพื้นถิ่นดั้งเดิม ท่าเรือบ้านเกาะนก ซึ่งยังคงดำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมในพื้นที่ 2) การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า พบว่ามีกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและนักวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มการออกแบบ เพื่อสำรวจทุนวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า ซึ่งมีวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ การดำเนินการสำรวจ สัมภาษณ์แบบเจาะลึกทั้งจากเจ้าของวัฒนธรรม และผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้รู้ทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและมีความเชื่อว่า การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมจะสามารถพัฒนาให้เจ้าของวัฒนธรรม และชุมชนที่มีทุนวัฒนธรรมสามารถนำไปพัฒนาเมืองสตูลให้เป็นเส้นทางแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและเพิ่มมูลค่า

คำสำคัญ: แผนที่วัฒนธรรม, ชุมชนริมฟ้า, ช่างฝีมือพื้นถิ่นดั้งเดิมทำวาวควาย

Abstract

This article aims to study 1) cultural capital that exists and the value of cultural capital of the Rim Fah Community; 2) the preparation of a cultural map of the Rim Fah Community. The research method used survey, observation, in-depth interviews from 17 cultural owners and key informants. After that, the cultural map was created by using the community participation process and the research team to analyze and verify the data. After the cultural map data was complete, it was filled in the Cultural Mapping Thailand database system. The results showed that 1) Rim Fah community cultural capital that maintains values in the area are both tangible and intangible, but one thing has an identity. The distinctive feature associated with the Rim Fah community is the traditional craftsman who makes buffaloes kites, which causes the Thai wisdom sport, kite flying competition to rise every year and also found that there are artisans in bead stringing, weaving as well as

performing arts, Thai music, important historical sites include Wat Tham Khao Chin Thirapradit, traditional local houses, Ban Koh Nok Historical Pier, which still maintains the cultural value in the area. 2) Mapping of the riverside community culture found that there was a process of collaboration between the community and researchers at every step from the beginning of the design to explore the riverside community cultural capital. which has a tangible and intangible culture, conducting surveys, observations, and in-depth interviews from both culture owners and informants who are knowledgeable about the culture. belief Cultural mapping can be developed for cultural owners, and communities with cultural capital can be used to develop Satun as a cultural learning route and add value.

Keywords: cultural map, Rim Fah community, traditional craftsmen making buffaloes kites

บทนำ

แผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Map) เป็นการจัดทำขึ้นผ่านชุดกิจกรรมและกระบวนการที่เรียกว่า cultural mapping และในบางครั้งก็จะมีคนเรียกว่า cultural resource mapping หรือ cultural landscape mapping ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเด็นที่ต้องการมุ่งเน้นให้มีอยู่ในแผนที่ (พินิตา ฐปนางกูร และคณะ, 2559) แผนที่ทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการบ่งชี้ สำรวจ จับเก็บ แสดง สนับสนุนและเผยแพร่ ข้อมูลที่เป็นสหวิทยาการที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวเรื่องเล่าต่าง ๆ ของพื้นที่ วิถีปฏิบัติต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ความทรงจำของชุมชน พิธีกรรมต่าง ๆ สถานที่ที่สำคัญและมีความหมายต่อชุมชน ซึ่งผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่ไม่เจาะจงเฉพาะสาขาศิลปะและวัฒนธรรมสามารถนำไปใช้ในการวางแผนเมือง (urban planning) การสร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรม (cultural sustainability) ตลอดจนการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้แก่พื้นที่ ชุมชน หรือเมืองในมิติที่หลากหลายได้

นครสโตยมาบังสการา (Negeri Setoi Mumbang Segara) เป็นภาษามลายูแปลเป็นภาษาไทยว่า สตุล เมืองแห่งพระสมุทรวทวา ดังนั้น "ตราพระสมุทรวทวา" จึงกลายเป็นตราหรือสัญลักษณ์ของจังหวัดสตุล เป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่น่าสนใจ ดังจะเห็นได้จากชุมชนริมฟ้ามี่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยพุทธ ไทยจีน ไทยมุสลิม ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลคลองขุด อำเภอมือเมือง จังหวัดสตุล มีพื้นที่ทั้งหมด 142,894 ตาราง กม. ก่อนนี้พื้นที่คลองขุดเคยทำนา แต่ปัจจุบันไม่ทำนา แต่หันไปทำนาทุ้ง ปลูกพืชเศรษฐกิจ หมู่ 1-5 ทำประมง หมู่ 6-7 รับจ้าง ค้าขาย นับถือศาสนาพุทธ 70% อิสลาม 30 % มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเชื่อมโยงกับท้องฟ้า และกระแสนลม นั่นคือ การละเล่นวาวของคนสตุลที่เมื่อเล่นวาวจะลอยขึ้นเต็มท้องฟ้า เป็นพื้นที่ที่เชื่อมปริณตลของปราชญ์ชาวบ้าน วาวควายในพื้นที่จังหวัดสตุล ได้รับความนิยมถึงขั้นนำมาเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดสตุล และมีการจัดงานประเพณีวาวสตุล

ในช่วงฤดูที่มีลมว่าวพัดผ่านนั้นคือเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี ในงานประเพณีว่าวสตูลดังกล่าวจะมี ศิลปะการแสดงระบำว่าวควายซึ่งเป็นอีกหนึ่งสัญลักษณ์ นอกจากนี้ยังพบว่าสัญลักษณ์ว่าวควายปรากฏให้เห็นในพิพิธภัณฑ์ของจังหวัดสตูล และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสตูล ตลอดจนแลนด์มาร์กต่าง ๆ ของพื้นที่จังหวัดสตูลจะมีสัญลักษณ์รูปว่าวควายปรากฏอยู่เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ถ่ายรูป (เจดีย์สฤณี สังขพันธ์ เก็ดถวา บุญปรากฏ ปัญญา เทพสิงห์ ปกรณ์ ลีมีโยธิน จุฑารัตน์ คชรัตน์ ตรีภูมิพันธ์ ตรีตรีศวรร สุดาพร ทองสวัสดิ์ และสุภาวดี ธรรมรัตน์, 2563)

พื้นที่จังหวัดสตูลยังเป็นแลนด์มาร์ก (Land mark) และอุทยานธรณีสตูลได้รับการประกาศให้เป็น อุทยานธรณีโลกโดยยูเนสโก เป็นแห่งที่ 5 ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อวันที่ 17 เม.ย. 2562 โดย องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก ได้ประกาศให้ “อุทยาน ธรณีสตูล” หรือ Satun Geopark เป็นอุทยานธรณีโลก หลังผ่านการประเมินหลักเกณฑ์คุณสมบัติของ ยูเนสโก พบว่า ภูมิประเทศและธรรมชาติของอุทยานธรณีสตูล ก่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติหลากหลายประเภท นอกจากทุนทางธรรมชาติแล้วทุนทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ทั้งที่จับ ต้องได้และจับต้องไม่ได้มีอยู่มากมาย อันได้แก่ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน ช่างฝีมือดั้งเดิม เทศกาล ประเพณี ศิลปะการแสดง ในการดำรงอยู่ของทุนวัฒนธรรมนั้นหากมีการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมจะทำให้ ทุนวัฒนธรรมได้รับการเผยแพร่ให้คนทั่วไปได้เห็นคุณค่า และสามารถเพิ่มมูลค่าได้ ดังนั้นการจัดทำแผนที่ วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของแผนที่ทางวัฒนธรรมที่จะ นำมาใช้ในการศึกษาทุนวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ชุมชนริมฟ้า และคุณค่าของทุนวัฒนธรรม ตลอดจน การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า เพื่อที่จะนำแผนที่วัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือในการ พัฒนาเป็นเส้นทางวัฒนธรรม และการพัฒนาให้เกิดแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมสำหรับเยาวชนและผู้ ที่สนใจเพื่อให้เกิดการนำทุนทางวัฒนธรรมมาพัฒนาให้เกิดคุณค่า และมูลค่าในการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้ สามารถสร้างพลังเกาะเกี่ยวทางสังคม และชุมชนสามารถนำเป็นทุนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่าง ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และคุณค่าของทุนวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า
2. เพื่อจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับ ว่า เป็นส่วนหนึ่งของทุนทางวัฒนธรรมของตน ภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยัง

คนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งซึ่งชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่องก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ (วรวงศ์ ผูกู, 2566)

ทุนวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ 1) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็น สัมผัสและจับต้องได้ทางกายภาพ โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้และที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี อนุสรณ์สถานและแหล่งประวัติศาสตร์ เครื่องแต่งกาย ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปหัตถกรรม รวมถึงวัตถุที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นจากฝีมือ การประดิษฐ์ การคิดค้น การดัดแปลง การอยู่อาศัย หรือการใช้ประโยชน์จากมนุษย์ ซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าในทางวัฒนธรรมและสมควรได้รับการสงวนรักษา 2) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หมายถึง การปฏิบัติ (practices) การแสดงออก (expressions) การนำเสนอ (representations) ความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่า เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งซึ่งชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่องก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ เช่น เรื่องราวข้อมูลความรู้ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศิลปะการแสดง ช่างฝีมือดั้งเดิม การละเล่นและกีฬาภูมิปัญญาไทย ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

แนวคิดแผนที่วัฒนธรรม

แผนที่วัฒนธรรม (Cultural mapping) เป็นแผนที่ที่แสดงถึง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมประเพณีและเศรษฐกิจ โดย แบ่งการนำเสนอข้อมูลออกเป็น (1) ข้อมูลเชิงรูปธรรม เช่น การบ่งบอกพิกัดพื้นที่ที่ อาคารร้านค้า ถนน (2) ข้อมูลเชิงนามธรรม เช่น ค่านิยม ความเชื่อต่าง ๆ ของคนในชุมชน (ปริดาพร ไวทยการ, 2554)

นอกจากนี้ยังพบว่า Cultural Mapping Toolkit (2010) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นไว้เป็น 6 ลำดับ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. วางแผน (Planning) เริ่มต้นจากการจัดประชุมร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ หรือเกี่ยวกับข้อมูลแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ที่ต้องการบ่งชี้ถึงอัตลักษณ์ของชุมชนและกำหนดขอบเขต สมาชิกในชุมชนที่มีข้อมูลควรไปสัมภาษณ์ รวบรวม

ผู้ร่วมงานอาสา สร้างความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมจากผู้นำชุมชน ทหารหรือด้านทรัพยากรที่ชุมชนหรือหน่วยงานในพื้นที่สามารถให้การสนับสนุนได้

2. ออกแบบโครงการ (Project design) จัดทำแบบสำรวจข้อมูล เตรียมคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ กำหนด ระยะเวลาการดำเนินงาน

3. ลงมือปฏิบัติ (Implementation) สร้างการรับรู้สู่สาธารณะเพื่อให้การดำเนินงานเป็นที่รับทราบของชุมชน ลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์คนในชุมชน หรือนอกชุมชนที่อาจมีความสัมพันธ์หรือมีข้อมูลของชุมชน ทั้งนี้ต้องระวังถึงความสัมพันธ์เชิงบวกและเชิงลบที่อาจมีอยู่ด้วย แล้วจึงรวบรวมข้อมูลที่ได้

4. สังเคราะห์ (Synthesis) จัดกลุ่มข้อมูลที่ได้และเทียบเคียงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จัดทำร่างแผนที่บนกระดาษหรือบนเว็บไซต์ ซึ่งในส่วนของการจัดทำร่างแผนที่อาจอาศัยความร่วมมือหน่วยงานด้านการวางผังเมืองหรือคณะวิชาที่เกี่ยวข้องจากสถาบันอุดมศึกษาและวิเคราะห์ผลที่ได้ ตีความ พร้อมตรวจสอบข้อมูลกับชุมชนอีกครั้ง ซึ่งเปรียบเสมือนการคืนข้อมูลสู่ชุมชน

5. จัดทำแผนที่ฉบับสมบูรณ์ (Finalizing the map) เมื่อได้ร่างแผนที่แล้ว เป็นการนำเสนอร่างแผนที่ที่ได้โดยการมีส่วนร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อรับข้อมูลและข้อวิจารณ์เพิ่มเติมในการปรับปรุงให้แผนที่เกิดประโยชน์สูงสุดกับทุกภาคส่วนในชุมชน

6. เผยแพร่สาธารณะ (Going public) ปรับปรุงร่างแผนที่ให้เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ การจัดทำแผนที่ทางเว็บไซต์จะมีประโยชน์ในการรองรับการปรับเปลี่ยนหรือปรับปรุงเพิ่มเติมในอนาคตได้ โดยสะดวก

วิธีดำเนินการวิจัย

1. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย เป็นพื้นที่ชุมชนริมฟ้านั้นคือพื้นที่ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล
2. ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ปราชญ์พื้นบ้านดั้งเดิม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน เจ้าของทุนวัฒนธรรม และประชาชนในพื้นที่วิจัยซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ได้แก่ ช่างพื้นบ้านดั้งเดิมการทำวาวควาย ช่างร้อยลูกปัด ช่างแกะหนังตะลุง ศิลปินพื้นบ้านแสดงหนังตะลุง การแสดงมโนราห์ ดนตรีไทย วัดถ้ำเขาเงิน จักสานก้านจาก วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ แพทย์แผนไทย การแสดงระบำว่าวควาย หมอเฒ่า นิเวศป่าชายเลนคลองธรรมชาติบ้านท่าจัน ท่าเรือบ้านเกาะนกท่าเรือประวัติศาสตร์ แหล่งเรียนรู้ศิลปะวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้โรงเรียนสตูลวิทยา (สมพร แก้วทงค์, สัมภาษณ์วันที่ 25 มิถุนายน 2565) จำนวน 17 คน การได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีบอกต่อ (Snowball Sampling) ไปยังเจ้าของวัฒนธรรมของคนในพื้นที่
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการวางจุดพิกัดทุนวัฒนธรรมโดยใช้ Google และการกรอกข้อมูลทุนวัฒนธรรมในเว็บไซต์
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยวางแผนออกแบบการจัดเก็บข้อมูล จัดทำข้อคำถาม ลงสำรวจชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ 11 ประเภท ตามที่กำหนด สัมภาษณ์แบบ

เจาะลึก ถ่ายภาพ สันทนาการกลุ่มชุมชนเพื่อให้ข้อเสนอแนะแผนที่วัฒนธรรมฉบับร่าง และจัดทำแผนที่วัฒนธรรม กรอกข้อมูลลงบนเว็บไซต์ Cultural Mapping Thailand

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการจำแนกหมวดหมู่ ตีความ สร้างข้อสรุป

ผลการวิจัย

1. **ทุนวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และคุณค่าของทุนวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า นครสโตยมาบังสการา**
ทุนวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และคุณค่าของทุนวัฒนธรรมจากการสำรวจในพื้นที่ชุมชนริมฟ้าคลองขุด อำเภอมืองสตูล พบว่า แบ่งได้เป็น 5 ประเภทดังนี้

1. Archeological Site (โบราณสถาน)

1.1 วัดถ้ำเขาจีนธีรประดิษฐ์

ภาพที่ 1 วัดถ้ำเขาจีนธีรประดิษฐ์

ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 25 มีนาคม 2565

วัดถ้ำเขาจีนธีรประดิษฐ์ ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านเขาจีน หมู่ที่ 1 ตำบลคลองขุด อำเภอมืองสตูล จังหวัดสตูล เป็นวัดที่สันนิษฐานว่า เคยอยู่ในพื้นที่น้ำท่วมถึงจึงทำให้มีซากหอยติดอยู่ที่ผนังถ้ำ จังหวัดสตูล เป็นวัดที่มีคุณค่าด้านการเผยแพร่ปฏิบัติธรรมและเป็นวัดที่เก่าแก่ที่อยู่ในพื้นที่ (พระครูปิยะสีลวิมล (พ่อท่านปลื้ม) และนายสมพร แก้วทงค์, สัมภาษณ์วันที่ 5 พฤษภาคม 2565)

1.2 ท่าเรือบ้านเกาะนกท่าเรือแห่งประวัติศาสตร์

ภาพที่ 2 ท่าเรือบ้านเกาะนก

ท่าเรือบ้านเกาะนก ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 เป็นท่าเรือสำหรับรับส่งนักท่องเที่ยวไปเกาะตะรุเตาในอดีต เป็นนักท่องเที่ยวการเมือง สร้างในปี 2496 และเป็นคลองที่เชื่อมไปยังทะเลได้ เป็นน้ำกร่อย มีป่าชายเลนอุดม

สมบูรณ์ และมีหอยขาวจำนวนมากจนมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์หอยขาวขึ้นในพื้นที่ กรมเจ้าท่าหมู่ที่ 3 บ้านเกาะนกเป็นเจ้าของวัฒนธรรม (ศุภกิจ กีบเส็น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, สัมภาษณ์วันที่ 4 พฤษภาคม 2565)

1.3 บ้านพื้นถิ่นดั้งเดิม

ภาพที่ 3 บ้านพื้นถิ่นดั้งเดิม หมู่ 1

ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 25 มีนาคม 2565

บ้านหลังนี้เจ้าของเดิมคือ นายกุษาหมัด บินตำมะหงง เป็นตระกูลเจ้าเมืองเก่า เจ้าของคนปัจจุบันคือ นายมะแอ ครอบครัวบ้านหลังนี้มีราว ๆ 60 ปี เดิมที่บ้านหลังนี้เป็นส่วนของครัวเจ้าของตระกูลเจ้าเมืองเก่า เมื่อมีการขายที่ดินจึงได้รื้อบ้านหลังเดิมทั้งนำมาเฉพาะที่เป็นครัวยกมาตั้งไว้ในพื้นที่ใหม่ที่อยู่ใกล้เคียงกัน ทำเป็นที่อยู่อาศัยถือว่ามีความคืบหน้าด้านการศึกษาบ้านพื้นถิ่นดั้งเดิม (โสภณ สุวรรณพงศ์, สัมภาษณ์วันที่ 10 พฤษภาคม 2565)

2. Traditional Craftsmanship (งานช่างฝีมือดั้งเดิม)

2.1 กลุ่มช่างทำว่าวดั้งเดิม ประกอบด้วยนายเวียง ตั้งรูน นายดาบตำรวจประเทือง ศรีสว่าง นายเสริญ ยิ้มหิ้น และนายเลิศศักดิ์ พิกุล

ภาพที่ 4 ช่างฝีมือดั้งเดิม ช่างนายเวียง ตั้งรูน ขวา นายดาบตำรวจประเทือง ศรีสว่าง

ภาพที่ 5 ช่างฝีมือดั้งเดิม ช่างนายเสริญ ยิ้มหิ้น ขวา นายเลิศศักดิ์ พิกุล

นายเวียง ตั้งรูน อายุ 74 ปี อาศัยอยู่ที่ 442 หมู่ 2 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เป็นครูศิลป์ของแผ่นดิน ปี 2563 ด้านการทำว่าว และยังเป็นวิทยากรสอนทำว่าวให้นักเรียน

โรงเรียนสตูลวิทยา (เวียง ตั้งรูน, สัมภาษณ์วันที่ 12 พฤษภาคม 2565) มีคุณค่าด้านการศึกษา การสืบทอดการทำว้าวควาย

นายดาบตำรวจประเทือง ศรีสว่าง อายุ 66 ปี อาศัยอยู่ที่หมู่ 1 ซอยต้นรัก ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เป็นช่างฝีมือทำว้าวควาย เคยเป็นวิทยากรร่วมกับนายเวียง ตั้งรูน สอนนักเรียนโรงเรียนสตูลวิทยา และโรงเรียนพิมานพิทยาสรรค์ (ประเทือง ศรีสว่าง, สัมภาษณ์วันที่ 12 พฤษภาคม 2565) มีคุณค่าด้านการศึกษา การสืบทอดการทำว้าวควาย

นายเสริญ ยิ้มหิ้น อายุ 76 ปี อาศัยอยู่ที่ 309 หมู่ 7 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ช่างฝีมือทำว้าวควาย เมื่ออายุ 12 ปี ปัจจุบันมีเยาวชน นักวิชาการหลายคนมาเรียนรู้การทำว้าวควายที่บ้านลุงเสริญ และยังเป็นวิทยากรสอนการทำว้าวควายให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านคลองขุด โรงเรียนฉลุง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล (เสริญ ยิ้มหิ้น, สัมภาษณ์วันที่ 4 พฤษภาคม 2565) มีคุณค่าด้านการศึกษา การสืบทอดการทำว้าวควาย

นายเลิศศักดิ์ พิกุล อายุ 58 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 845 หมู่ 1 บ้านเขาจีน ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เป็นบุตรนายสวน พิกุล จบการศึกษา ปวท.สาขาวิชาบัญชี ปัจจุบันประกอบอาชีพเป็นนักการภารโรงที่โรงเรียนสตูลวิทยา อาชีพรองทำว้าวจำหน่ายที่ตลาดนัด ถนนคนเดิน ตลาดป่าช้าจีน คุณเลิศศักดิ์เริ่มทำว้าวครั้งแรกโดยช่วยตัดกระดาษเป็นรูปดอกไม้เพื่อติดบนตัวว้าวให้มีลวดลายสวยงาม ตั้งแต่อายุ 13 ปี ว้าวที่ทำจะเป็นว้าวควาย ว้าวจุกา (เลิศศักดิ์ พิกุล, สัมภาษณ์วันที่ 4 พฤษภาคม 2565) มีคุณค่าด้านการศึกษา การสืบทอดการทำว้าวควาย

2.2 ช่างวาดภาพ

ภาพที่ 6 ช่างวาดภาพ ทวีศักดิ์ มากแก้ว

ทวีศักดิ์ มากแก้ว อายุ 58 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 610 หมู่ 1 ซอยต้นรัก ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ช่างศิลปะการวาดภาพ เป็นช่างทาสีบ้าน นำสีทาบ้านมาทดลองวาดรูปดูในช่วงเวลาว่าง เป็นครูพักลักจำ ปรากฏว่าดีกว่าสีที่ใช้วาดภาพ หลังจากนั้นได้พัฒนาทักษะการวาดภาพจนสามารถนำภาพที่วาดไปจำหน่ายเพื่อเลี้ยงชีพได้ ส่วนใหญ่รูปภาพที่วาดเป็นภาพวิถีชีวิต ทิวทัศน์ธรรมชาติที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันในพื้นที่คลองขุด (ทวีศักดิ์ มากแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 6 พฤษภาคม 2565) มีคุณค่าด้านการศึกษา การสืบทอดการวาดภาพ

2.3 ช่างฝีมือดั้งเดิมงานร้อยลูกปัดสำหรับชุมชนโนราห์

ภาพที่ 7 ช่างฝีมือดั้งเดิมงานร้อยลูกปัดสำหรับชุมชนโนราห์ ยายเฟื้อง แก้วทงค์

ยายเฟื้อง แก้วทงค์ อายุ 81 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 5/1 ถนนยนตรการกำธร หมู่ 7 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เป็นสมาชิกกลุ่มร้อยลูกปัด และชมรมผู้สูงอายุรักษ์สิ่งแวดล้อมสตูล การร้อยลูกปัดไม่มีการวาดแบบ จินตนาการเอง สอนเด็กโรงเรียนสตูลวิทยา โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ มีสมาชิก 10 คน (ยายเฟื้อง แก้วทงค์ และสมพร แก้วทงค์, สัมภาษณ์วันที่ 5 พฤษภาคม 2565) มีคุณค่าด้านการศึกษา การสืบทอดด้านงานร้อยลูกปัด

2.4 งานช่างฝีมือหัตถกรรมพื้นบ้าน

ภาพที่ 8 ช่างฝีมือดั้งเดิมงานจักสานก้านจาก ปารีณา บัวหอม

ปารีณา บัวหอม อายุ 58 ปี อาศัยอยู่ที่ 881 หมู่ 7 ซอย 15 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล จุดที่เริ่มทำคือเห็นหมู่ 3 เอาก้านจากทิ้ง ใช้งานเฉพาะใบจากนำมาผนเป็นยาสูบ จึงไปขอก้านจากมาทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ก้านจากที่สามารถไปขอได้อยู่ที่ หมู่ 1-4 หมู่ 7 มะสอนให้ฟรี เลี้ยงข้าวด้วยแต่ไม่มีใครมาทำ การนำก้านจากมาใช้แล้วมาทำเป็นผลิตภัณฑ์กระจายใส่สิ่งของเป็นการใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ และทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือน นอกจากนั้นการลอกใบจากออกจากก้านจากยังสามารถนำไปทำปุ๋ยได้อีกด้วย (ปารีณา บัวหอม, สัมภาษณ์วันที่ 5 พฤษภาคม 2565) มีคุณค่าด้านการศึกษา การสืบทอดการจักสานหัตถกรรมพื้นบ้าน

3. Performing Arts (ศิลปะการแสดง)

3.1 หนังตะลุงรวรวิทย์น้อย มาศแก้ว

วรวิธ มาสแก้ว (น้องบาส) อายุ 20 ปี อาศัยอยู่ที่ 648 หมู่ 4 ซอยมิตรเปรี๊ญ 1 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เรียนที่วิทยาลัยชุมชนสตูล ชั้นปีที่ 1 เริ่มฝึกเล่นหนังตะลุงเมื่ออายุ 10 ปี หัดเข้ดเอง เมื่อก่อน พากย์ใส่เทบ ตอนนีฝีกพากย์เอง ชื่อหนังว้วมาตอกเอง เล่นในงานบวช งานศพ งานแก้บ่น ไปเล่นเปิดหมวกที่ตลาดนัดถนนคนเดิน อยากให้หนังตะลุงพากย์ได้หลายภาษา เช่น อังกฤษ จีน มลายู (วรวิธ มาสแก้ว, วันที่ 16 พฤษภาคม 2565) มีคุณค่าด้านการศึกษา การสืบทอดการแสดงหนังตะลุงและการแกะหนังเป็นรูปต่าง ๆ

ภาพที่ 9 น้องบาส วรวิธน้อย มาสแก้ว

3.2 การแสดงมโนราห์

ภาพที่ 10 ซ้ายนายน้อย ชูเกื้อ ขวา หลานสาวผู้สืบทอดการแสดงมโนราห์

ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 1 มิถุนายน 2565

นายน้อย ชูเกื้อ อายุ 66 ปี อาศัยอยู่ที่ 54 หมู่ 2 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เริ่มฝึกรำปี 2548 ตั้งคณะน้อยน้อย สร้อยทิพย์ ประดิษฐ์ศิลป์ เมื่อปี 2550 มีสมาชิกวงมโนราห์ 20 คน รวมนักดนตรีด้วย เล่นในงานเทศกาล แก้บ่น งานวัฒนธรรม งานกาชาด งานชักพระ มีการสืบทอดโดยสอนให้นักเรียนโรงเรียนหน้าเมือง โรงเรียนราษฎร์ประชานุเคราะห์ 42 โรงเรียนเทศบาล 1 บ้านท่าจีน (น้อย ชูเกื้อ, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2565) มีคุณค่าด้านการศึกษา การสืบทอดด้านการแสดงศิลปะการแสดงมโนราห์

3.3 ศิลปะการแสดงระบำว่าวควาย

ศิลปะการแสดงระบำว่าวควายแนวชนบ นักเรียนและครูที่สอนนาฏศิลป์โรงเรียนสตูลวิทยาได้คิดค้นท่ารำระบำว่าวควาย เพื่อใช้ในวันสำคัญของงานประเพณีว่าวสตูลในทุกปี ระบำว่าวควายเป็นการแสดงของท้องถิ่นที่จัดประกอบในงานประเพณีว่าวสตูล ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นจังหวัดสตูล ซึ่งจัดเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดง มีความโดดเด่นทั้งท่ารำและเครื่องแต่งกาย (พงศศักดิ์ คงสง, สัมภาษณ์ วันที่ 9 มิถุนายน 2565)

ภาพที่ 11 ระบำว่าวควายในพิธีเปิดงานว่าวประเพณีวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2565

ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2565

3.4 ศิลปะการแสดงระบำว่าวควายแนวสตรีทแดนซ์

เป็นการแสดงที่มีการพัฒนานวัตกรรมท่าเต้น และดนตรีประยุกต์ขึ้นมาใหม่ฝึกซ้อมโดยครูโจ้ และชมรมลีลาศอาวุโสกี้อเค โดยใช้พื้นที่สำนักงาน กศน. จังหวัดสตูล เป็นพื้นที่ซ้อมทุกตอนเย็น ระบำว่าวควายแนวสตรีทแดนซ์เป็นการแสดงลีลาลีลาศด้วยท่าหวัดเฉียนของว่าวควายที่ลอยลมอยู่บนฟ้า (ครูโจ้, สัมภาษณ์วันที่ 15 มกราคม 2566)

ภาพที่ 12 ครูโจ้ซ่าย และชาวทีมการแสดงระบำว่าวควายแนวสตรีทแดนซ์ที่งานว่าวสตูล

ที่มา: ถ่ายภาพโดยทีมวิจัยวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2566

3.5 ศูนย์เรียนรู้ดนตรีไทย

ครูวิศิษฐ์ ม่วงปลอด (ครูเล็กดนตรีไทย) อายุ 64 ปี อาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 531 หมู่ 2 บ้านสุธาศิษย์ วัชรภูษา ศูนย์การเรียนรู้ดนตรีไทย ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ความรู้จากการเรียนดนตรีไทยในระบบ จบการศึกษาดนตรีไทยของศิลปากร เรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ นครศรีธรรมราช ได้สะสมเครื่องดนตรี ซ้อมเครื่องดนตรีไว้ที่บ้าน เน้นสอนนักเรียน เครื่องดนตรีที่ใช้สอนมีวงปี่พาทย์ 4 วง (ทับเอก 4 ปี่พาทย์มอญไม้แข็ง-ไม้ نرم วงปี่พาทย์วงใหญ่เป็นเครื่องทอง วงเครื่องสาย)

(ครูวิศิษฐ์ ม่วงปลอด, สัมภาษณ์วันที่ 25 มีนาคม 2565) หลังจากเกษียณปี 2562 เริ่มสอนดนตรีไทยที่บ้านในปี 2562-2564 เป็นประธานชุมชน ต้องการเห็นคนในชุมชนได้มีความรู้ และจรรโลงใจในการดนตรี จึงเปิดสอนดนตรีไทยที่บ้าน จำนวนผู้เข้าเรียนรุ่นละ 20 คน สอนผู้ใหญ่ วันจันทร์-วันศุกร์เวลา 18.00-20.00 น. กลุ่มเด็กเยาวชนสอนวันเสาร์อาทิตย์ เวลา 9.00- 10.00 น. ค่าเรียนเดือนละ 200 บาท โดยนำค่าเรียนมาซื้อขนม และน้ำสำหรับเลี้ยงคนที่มาเรียน ผลงานเหล่านี้ที่สร้างขึ้นได้ความสบายใจ ความสุขใจ และได้รับรางวัลโล่เกียรตินิยมจากกระทรวงวัฒนธรรม ด้วยการนำนักเรียนไปประกวดการเล่นดนตรีไทย

ภาพที่ 13 ครูวิศิษฐ์กับเครื่องดนตรีที่ศูนย์เรียนรู้ดนตรีไทย

ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 25 มีนาคม 2565

4. Folk Sport game and Martial arts (กีฬาภูมิปัญญาไทย)

การแข่งขันกีฬาว่าวควายในงานประเพณีว่าวสตุล ปัจจุบันครั้งที่ 42 จัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ เนื่องจากมีลมว่าว มีผู้เข้าร่วมแข่งขันหลายประเทศและหลายภูมิภาค มีการแข่งขันว่าวขึ้นสูง กติกาการแข่งขันคือ ว่าวที่ชักขึ้นพร้อมกัน ว่าวตัวไหนที่ชักขึ้นสูงทำมุม 90 องศา กับพื้นดินได้ก่อน ว่าวตัวนั้นก็จะชนะ โดยนิยมแข่งขันครั้งละ 2 ตัว (เวียง ตั้งรุ่น, สัมภาษณ์วันที่ 26 มีนาคม 2565)

ภาพที่ 14 งานว่าวที่มีการแข่งขันว่าวขึ้นสูง

5. Knowledge and Practices concerning nature and the universe (ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล)

5.1 แพทย์แผนไทย : หมอเริ่ม

นายหมุด แก้วภักดี (สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤษภาคม 2565) อายุ 60 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 720 หมู่ 6 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เป็นหมอเริ่ม ทำมาประมาณ 20 ปี เรียนมาจากครูที่เป็นชาวบ้านแถบนี้ วิธีการเรียนรู้คือ การรับคำสอนมาแล้วนำไปปฏิบัติเอง พิธีกรรมใช้หมาก พลุ ปูนขาว เงิน

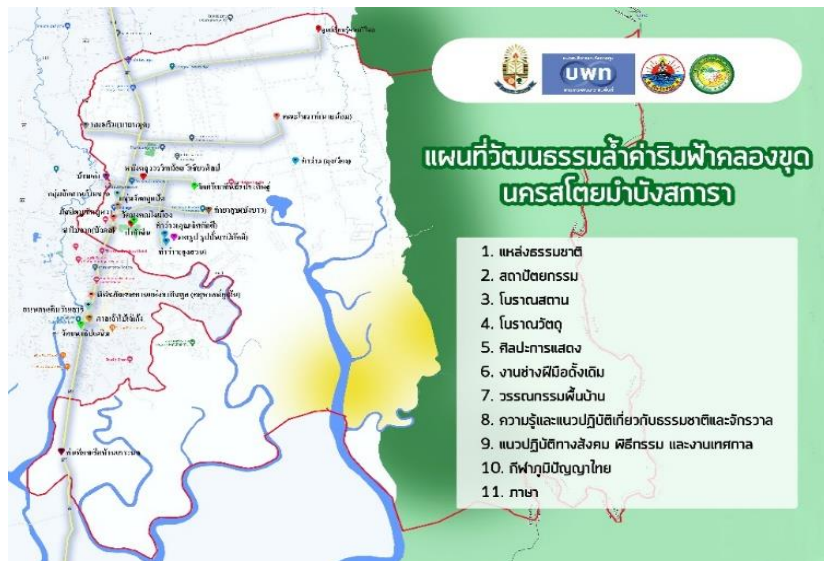

12 บาท เป็นเงินชั้นหมาก ค่าบูชาครู ใช้ต้นกกทั้งต้นมาผูกที่หัวแม่เท้าแล้วว่าคาถา

ภาพที่ 15 หมอเริ่มกำลังทำพิธีการรักษาโรคเริ่ม
ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 16 พฤษภาคม 2565

2. แผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า นครสโดยมาบังสการา

ภาพที่ 16 แผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมฟ้าคลองขุด อำเภอเมืองสตูล
กระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นไว้เป็น 6 ลำดับ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. วางแผนการทำงานในพื้นที่ชุมชนริมฟ้าคลองขุด อำเภอเมืองสตูล โดยกำหนดตามประเภทวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ 11 ประเภท ดังนี้

- 1) Natural Resources (แหล่งธรรมชาติ)
- 2) Architecture (สถาปัตยกรรม)
- 3) Archeological Site (โบราณสถาน)
- 4) Archeological Artefact (โบราณวัตถุ)
- 5) Performing Arts (ศิลปะการแสดง)
- 6) Traditional Craftsmanship (งานช่างฝีมือดั้งเดิม)
- 7) Folk Literature (วรรณกรรมพื้นบ้าน)

8) Knowledge and Practices concerning nature and the universe (ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล)

9) Social Practices, ritual and festive events (แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล)

10) Folk Sport game and Martial arts (กีฬาภูมิปัญญาไทย)

11) Thai local and Ethnic Languages (ภาษา)

ทีมวิจัยร่วมกับชุมชนออกแบบการเก็บข้อมูล จัดทำแบบสำรวจข้อมูล เตรียมคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ กำหนด ระยะเวลาการดำเนินงาน

2. ลงมือปฏิบัติโดยการสำรวจชุดความรู้ทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ในพื้นที่ชุมชนริมฟ้า นครสโตนมาบังสการา (คันทาของ คันทาคน) การสำรวจทุนวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนริมฟ้า คลองซุด ด้วยการเดินเคาะประตูบ้านพบเจ้าของวัฒนธรรมและสัมภาษณ์ใช้วิธี Snowball จดบันทึกรุ่นวัฒนธรรม เรื่องเล่า พิกัดจุด ถ่ายภาพ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหรือเจ้าของวัฒนธรรม ชุมชนริมฟ้า โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกหมู่ (พิกัดคน พิกัดของ) จัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อสกัดทุนวัฒนธรรมให้คมชัดขึ้น โดยให้ชุมชน ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

3. สังเคราะห์ จัดกลุ่มข้อมูลที่ได้ และเทียบกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จัดทำร่างแผนที่บนกระดาษหรือบนเว็บไซต์ ซึ่งในส่วนของการจัดทำร่างแผนที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และผู้เชี่ยวชาญด้านการทำแผนที่

4. นำแผนที่วัฒนธรรมไปให้เจ้าของวัฒนธรรมดูและตรวจสอบวัฒนธรรมกับชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมอีกครั้งโดยผู้วิจัยนำไปตรวจสอบรายบุคคล และรายกลุ่มจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนของหมู่บ้านทั้ง 7 หมู่บ้าน เป็นลักษณะเสมือนการคืนข้อมูลสู่ชุมชน อภิปราย ปรับแก้ จัดทำแผนที่ฉบับสมบูรณ์ เมื่อได้ร่างแผนที่ฉบับสมบูรณ์แล้ว นำเสนอร่างแผนที่ที่ได้ให้กับภาคีเครือข่าย รับรู้ข้อมูลและวิจารณ์เพิ่มเติมในการปรับปรุง

5. นำแผนที่วัฒนธรรมที่เจ้าของวัฒนธรรมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันวิพากษ์และปรับแก้แล้วนำไปกรอกในระบบฐานข้อมูลของทีมกลาง บพท. Google mapping เพื่อเผยแพร่สาธารณะ (Going public)

ภาพที่ 17 การนำแผนที่ฉบับร่างไปให้ผู้ให้ข้อมูลให้ข้อเสนอแนะเป็นรายคน

ภาพที่ 18 การตรวจสอบแผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมฟ้าคลองซุดเป็นรายกลุ่ม

สรุปและอภิปรายผล

การดำรงอยู่และคุณค่าของทุนวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้าคลองซุด จากการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มีทุนทางวัฒนธรรมอยู่มากมาย ได้แก่ โบราณสถาน ประกอบด้วยทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ได้แก่ วัดถ้ำเขาจีนอีร์ประดิษฐ์ ท่าเรือบ้านเกาะนก บ้านพื้นถิ่นดั้งเดิม งานช่างฝีมือดั้งเดิม ประกอบด้วยทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ กลุ่มช่างทำวาวดั้งเดิม ช่างวาดภาพ ช่างฝีมือดั้งเดิมงานร้อยลูกปัดสำหรับชุดมโนราห์ งานช่างฝีมือหัตถกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง ประกอบด้วยทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ หนังตะลุงวรวิทน้อย มาศแก้ว การแสดงมโนราห์ การแสดงระบำวาวควายแนวขนบและแนวสตรีทแดนซ์ ดนตรีไทย กีฬากฎมีปัญญาไทย เป็นทุนวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ การแข่งขันวาวขึ้นสูง แข่งขันวาวสวยงาม ส่วนความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ได้แก่ แพทย์แผนไทย หมอเริ่ม เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ สำหรับแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทย กลุ่มประดิษฐ์วาวบ้านปลายชล โรงเรียนสตูลวิทยา ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ดนตรี การแสดง และการสืบสานการทำวาวควาย ยังคงดำรงอยู่ในพื้นที่ ทั้งหมดมีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาให้เกิดมูลค่าเพิ่มได้ หากมีการพัฒนานวัตกรรมยกระดับให้มีคุณภาพ จนสามารถกลายเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมได้ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ชุมชนสามารถนำทุนทางวัฒนธรรมมาพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนและส่งผลต่อการเพิ่มมูลค่าให้เจ้าของวัฒนธรรมมีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และยังได้มีการอนุรักษ์ สืบสาน ต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของทิพย์วรรณ จุลรัชนิกร และคณะ (2562) ศึกษาเรื่องการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี กรณีศึกษาชุมชนนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในตำบลนาพันสามผ่านความร่วมมือกับภาคีหลักชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปินในพื้นที่ และภาคเอกชน และเพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการทาง วัฒนธรรมร่วมกับภาคีเครือข่าย ได้แก่ วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา (นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า) ศิลปะการแสดง (เพลงเรือ เหม่เรือบก ระบำวาวลาน หนังตะลุง) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล (ประเพณีทางศาสนา พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำนาข้าว ศาล

ประจำหมู่บ้าน ความเชื่อ) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (อาหารท้องถิ่น ขนมหวาน การแพทย์ พื้นบ้าน) งานช่างฝีมือดั้งเดิม (จิตรกรรม สถาปัตยกรรม บ้านทรงไทย จักสาน กลองยาว) การละเล่นพื้นบ้าน กีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว (วัวลาน)

การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า พบว่ามีกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและนักวิจัยทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มการออกแบบ เพื่อสำรวจทุนวัฒนธรรมชุมชนริมฟ้า ซึ่งมีวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ การดำเนินการสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์แบบเจาะลึกทั้งจากเจ้าของวัฒนธรรม และผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้รู้ทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและมีความเชื่อว่า การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมจะสามารถพัฒนาให้เจ้าของวัฒนธรรม และชุมชนที่มีทุนวัฒนธรรมจะสามารถนำไปพัฒนาเมืองสตูลให้เป็นเส้นทางแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของดิฐา แสงวิวัฒนะชัย อัมภา บัวระภา และเมทีนี โคตรรติ (2560) เรื่องการสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การทำงานได้ร่วมกับชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้องทางการศึกษาเพื่อจะรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ ความเป็นมา คุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ถูกกลืนเลือนขึ้นมาอีกครั้ง ไม่เฉพาะแต่ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านยังรวมถึงพื้นที่อื่นที่มีความสำคัญ เช่น เส้นทางสัญจรในอดีต รูปแบบวิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ก่อให้เกิดความร่วมมือกันของชาวชุมชนและมหาวิทยาลัยในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและคุณค่าของมรดกให้คงอยู่ เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

กระบวนการทำงานสำรวจทุนทางวัฒนธรรม และการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมสิ่งสำคัญคือเรื่องเล่าซึ่งผู้วิจัยควรค้นหาเรื่องเล่าที่มีอยู่ในทุนวัฒนธรรมแต่ละประเภทให้มากขึ้นเพื่อให้มีความน่าสนใจและสามารถต่อยอดให้เกิดคุณค่า และมูลค่าเพิ่มได้มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

เจตน์สฤกษ์ สังขพันธ์ เกตถวา บุญปรากฏ ปัญญา เทพสิงห์ ปกรณ์ ลิมโยธิน จุฬารัตน์ ชขรัตน์ ตรีัย ภูมินทร์ ตรีตรีศวร สุดาพร ทองสวัสดิ์ และสุภาวดี ธรรมรัตน์. (2563). การอนุรักษ์และการเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำวาวควายอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่น จังหวัดสตูล. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

ดิฐา แสงวิวัฒนะชัย อัมภา บัวระภา และเมทีนี โคตรรติ. (2560, กันยายน-ตุลาคม). มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 36(5), 34-43.

- ทิพย์วรรณ จุฬิรัชนีกร อุบลวรรณ สวนมาลี และแสนประเสริฐ ปานเนียม. (2562, มกราคม-มิถุนายน). การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในจังหวัดเพชรบุรี กรณีศึกษา ชุมชนนาพันสาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี, *Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University*. 11(1), 22-31.
- ปรีดาพร ไวทยการ. (2554). การออกแบบแผนที่ชุมชนเชิงวัฒนธรรม : การศึกษาความสัมพันธ์ของมิติ เวลา และวิถีชีวิตชุมชนกาดหลวง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่
- พนิดา ฐูปนางกูร และคณะ. (2559). การประสานงานชุดโครงการ “มหาวิทยาลัยกับการขับเคลื่อนศิลปะ และวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่”. กรุงเทพฯ : สถาบันคลังสมองของชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- วรพงศ์ ผูกภู. (2566). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ความรู้ของมนุษยชาติ. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2566 จาก บริษัท อาร์แอนด์ดี ครีเอชั่น จำกัด <https://www.randdcreation.com/content/3895/>
- Cultural Mapping Toolkit. (2010). A Partnership between 2010 Legacies Now & Creative City Network of Canada. British Columbia : Green Seal.

บุคลากรกรม

- ครูใจ, สัมภาษณ์วันที่ 15 มกราคม 2566 ที่สำนักงาน กศน. จังหวัดสตูล ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล
- ครูวิศิษฐ์ ม่วงปลอด, สัมภาษณ์วันที่ 4 พฤษภาคม 2565 ที่บ้านเลขที่ 531 หมู่ 2 บ้านสุธาวิชัย วัชรภูษา ศูนย์การเรียนรู้คนตรีไทย ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล
- ทวีศักดิ์ มากแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 6 พฤษภาคม 2565 ที่บ้านเลขที่ 610 หมู่ 1 ซอยต้นรัก ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล
- น้อม ชูเกื้อ, สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2565 ที่บ้านเลขที่ 54 หมู่ 2 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล
- ประเทือง ศรีสว่าง, สัมภาษณ์วันที่ 12 พฤษภาคม 2565 ที่หมู่ 1 ซอยต้นรัก ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล
- ปาริณา บัวหอม, สัมภาษณ์วันที่ 5 พฤษภาคม 2565 ที่บ้านเลขที่ 881 หมู่ 7 ซอย 15 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล
- พงศ์ศักดิ์ คงสง, สัมภาษณ์ วันที่ 9 มิถุนายน 2565 ที่โรงเรียนสตูลวิทยา ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล

จังหวัดสตูล

พระครูปิยะสีลวิมล (พ่อท่านปลื้ม), สัมภาษณ์วันที่ 5 พฤษภาคม 2565 วัดถ้ำเขาจีนฉีระประดิษฐ์ ตั้งอยู่ที่

หมู่บ้านเขาจีน หมู่ที่ 1 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล

ยายเฟื่อง แก้วทองค์, สัมภาษณ์วันที่ 5 พฤษภาคม 2565 ที่บ้านเลขที่ 5/1 ถนนยนตรการกำธร หมู่ 7

ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล

เลิศศักดิ์ พิกุล, สัมภาษณ์วันที่ 4 พฤษภาคม 2565 ที่บ้านเลขที่ 845 หมู่ 1 บ้านเขาจีน ตำบลคลองขุด

อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล

วรวิทย์ ฆาแก้ว, วันที่ 16 พฤษภาคม 2565 ที่ 648 หมู่ 4 ซอยมิตรเปรี๊ญ 1 ตำบลคลองขุด อำเภอเมือง

สตูล จังหวัดสตูล

เวียง ตั้งรุ่ง, สัมภาษณ์วันที่ 12 พฤษภาคม 2565 เวียง ตั้งรุ่ง, สัมภาษณ์วันที่ 26 มีนาคม 2565 ที่

บ้านเลขที่ 442 หมู่ 2 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล

ศุภกิจ กีบเส้น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, สัมภาษณ์วันที่ 4 พฤษภาคม 2565 ที่ท่าเรือบ้านเกาะนก หมู่ 3 ตำบล

คลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล

สมพร แก้วทองค์, สัมภาษณ์วันที่ 25 มิถุนายน 2565, วันที่ 5 พฤษภาคม 2565 ที่ศาลาเอนกประสงค์

บ้านท่าจีน ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล

เสริญ ยิ้มหิ้น, สัมภาษณ์วันที่ 4 พฤษภาคม 2565 ที่ 309 หมู่ 7 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัด

สตูล

โสภณ สุวรรณพงศ์, สัมภาษณ์วันที่ 10 พฤษภาคม 2565 ที่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล

จังหวัดสตูล

หมุด แก้วภักดี, สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤษภาคม 2565 ที่บ้านเลขที่ 720 หมู่ 6 ตำบลคลองขุด อำเภอเมือง

สตูล จังหวัดสตูล